

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
EVGENI TANCHEV
prezentate la 3 mai 2018¹

Cauza C-51/17

OTP Bank Nyrt
OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt
împotriva
Teréz Ilyés
Emil Kiss

[cerere de decizie preliminară formulată de Fővárosi Ítéltábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta – Capitală, Ungaria)]

„Protecția consumatorilor – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Contracte de credit încheiate în monedă străină – Dispoziții legale adoptate de statul membru pentru remedierea clauzelor contractuale abuzive – Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE și noțiunea «în mod clar și inteligibil» – Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 și noțiunea «acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» – Competența instanțelor statelor membre de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al clauzelor contractuale”

1. Trimiterea preliminară formulată de Fővárosi Ítéltábla [Curtea Regională de Apel din Budapesta – Capitală, Ungaria] privește un alt litigiu² apărut ca urmare a Hotărârii pronunțate de Curte la 30 aprilie 2014 în cauza Kásler și Káslerné Rábai (denumită în continuare Hotărârea „Kásler”)³, care a examinat compatibilitatea cu dreptul Uniunii a clauzelor din contractele de credit de consum încheiate în monedă străină în Ungaria, în special în franci elvețieni.

2. În hotărârea menționată, Curtea a statuat, *inter alia*, asupra sensului noțiunii „obiectul [principal al contractului] în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii⁴. A fost astfel de competența Kúria (Curtea Supremă a Ungariei, denumită în continuare „Kúria”), instanța națională de trimitere în cauza respectivă, să decidă dacă clauzele contractuale în discuție făceau, în principiu, obiectul protecției conferite de prevederile Directivei 93/13. În același timp, Curtea a pus la dispoziția Kúria criteriile pe care să le aplice pentru a putea stabili dacă astfel de clauze au fost redactate „în mod clar și inteligibil”, aspect care reprezintă o altă excepție de la această excludere, conform articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

¹ Limba originală: engleza.

² A se vedea de exemplu cauza în curs de judecare Sziber, C-483/16. Concluziile avocatului general Wahl au fost prezentate la 16 ianuarie 2018 (EU:C:2018:9).

³ Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282).

⁴ Directiva din 5 aprilie 1993 (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273) (denumită în continuare „Directiva 93/13”).

3. În esență, Térés Ilyés și Emil Kiss, reclamanții în primă instanță în cauza principală (denumiți în continuare „reclamanții”) pun în discuție măsurile de remediere adoptate de legiuitorul maghiar în lumina Hotărârii Curții pronunțate în cauza Kásler, și hotărârea subsecventă pronunțată de Kúria, susținând că aceste măsuri plasează riscul de schimb valutar în sarcina consumatorilor în condiții care duc la încălcarea obligațiilor privind transparența impuse prin Directiva 93/13.

I. Cadrul legal

A. Dreptul Uniunii Europene

4. Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE prevede:

„Dispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți, în special în domeniul transportului.”

5. În temeiul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE:

„O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.”

6. Potrivit articolului 4 din Directiva 93/13:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

7. Articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 precizează că anexa la Directiva 93/13 furnizează o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive. Punctul 1 litera (i) din anexă menționează:

„Clauzele care au ca obiect sau ca efect:

angajarea irevocabilă a consumatorului prin clauze cu care acesta nu a putut să se familiarizeze înainte de încheierea contractului;”

8. Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor [a se citi «profesionist»], în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

9. Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori [a se citi «profesioniști»].”

B. Dreptul maghiar

1. Legea a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII törvény (Legea CXII din 1996 privind instituțiile de credit și instituțiile financiare, denumită în continuare „Legea Hpt”)

10. Articolul 203 din Legea Hpt prevede:

„1. Instituția financiară își informează în mod clar și inteligibil atât clienții efectivi, cât și pe cei potențiali cu privire la condițiile de utilizare a serviciilor prestate, precum și la modificările acestor condiții. [...]

6. În cazul contractelor încheiate cu clienți de retail, prin care se acordă un credit în valută sau care conțin un drept de preemțiune la achiziționarea de bunuri imobile, instituția financiară explică clientului riscul pe care și-l asumă în cadrul operațiunii contractuale, iar clientul confirmă prin semnătură că a fost informat.”

2. Legea DH1

11. Articolul 1 alineatul (1) din A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Legea nr. XXXVIII din 2014 de reglementare a aspectelor specifice privind decizia pronunțată de Curtea Supremă pentru unificarea jurisprudenței în materia contractelor de împrumut încheiate de instituțiile de credit cu consumatorii, denumită în continuare „Legea DH 1”) prevede:

„[Prezenta lege se aplică] contractelor de împrumut încheiate cu consumatorii între 1 mai 2004 și data intrării în vigoare a prezentei legi. În sensul prezentei legi, noțiunea «contract de împrumut încheiat cu consumatorii» se referă la orice contract de împrumut sau de credit în orice monedă străină (raportat la sau exprimat într-o monedă străină și rambursat în forinți maghiari) sau în forinți maghiari ori la orice contract de leasing financiar, încheiat între o instituție financiară și un consumator, în cazul în care acesta cuprinde clauze contractuale standard sau o clauză contractuală care nu a fost negociată individual, care conține o clauză prevăzută la articolul 3 alineatul (1) sau la articolul 4 alineatul (1).”

12. Articolul 3 din Legea DH 1 prevede:

„1. În contractele de împrumut încheiate cu consumatorii, sunt nule acele clauze – cu excepția clauzelor contractuale care au fost negociate în mod individual – în temeiul cărora instituția de credit decide să aplice cursul de cumpărare pentru acordarea cuantumului finanțării pentru achiziționarea bunului care face obiectul împrumutului sau al leasingului, iar pentru rambursarea datoriei, să aplice cursul de vânzare sau un alt curs de schimb decât cel stabilit în vederea acordării împrumutului.

2. În locul clauzei nule la care se face referire la alineatul 1 [...] se aplică, atât în ceea ce privește acordarea împrumutului, cât și rambursarea sa (inclusiv plata ratelor și a tuturor costurilor, taxelor și comisioanelor stabilite în valută), cursul de schimb oficial stabilit de [Banca Națională a Ungariei] pentru valuta corespunzătoare.”

[...]

5. Instituția financiară trebuie să efectueze lichidarea conturilor cu consumatorul în conformitate cu dispozițiile legii speciale.”

3. *Legea DH3*

13. Articolul 3 alineatul (1) din Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény [Legea nr. LXXVII din 2014 de reglementare a anumitor aspecte privind modificarea valutei în care sunt exprimate contractele de împrumut încheiate cu consumatorii și legislația privind dobânzile (denumită în continuare „Legea DH 3”)] prevede:

„Contractele de împrumut încheiate cu consumatorii se modifică în temeiul prezentei legi conform dispozițiilor acesteia”.

14. Articolul 10 din Legea DH3 prevede:

„În ceea ce privește contractele de credit ipotecar în valută și contractele de credit ipotecar exprimate în valută încheiate cu consumatorii, instituția financiară creditoare are obligația ca, în termenul pe care îl are la dispoziție pentru executarea obligației de lichidare a conturilor în temeiul [Legii DH2], să convertească într-un împrumut în forinți datoria restantă în temeiul unui contract de credit ipotecar în valută sau al unui contract de credit ipotecar exprimat în valută încheiat cu un consumator ori datoria totală care rezultă din respectivul contract (inclusiv dobânzile, taxele, comisioanele și costurile percepute în valută), stabilite pe baza lichidării conturilor în conformitate cu [Legea DH 2]. Pentru efectuarea acestei conversii, se aplică cursul de schimb cel mai favorabil consumatorului la data de referință, dintre următoarele două:

(a) media dintre cursurile de schimb ale valutei în cauză, stabilite în mod oficial de Banca Națională a Ungariei în perioada 16 iunie 2014-7 noiembrie 2014 sau

(b) cursul de schimb al valutei în cauză stabilit în mod oficial de Banca Națională a Ungariei la 7 noiembrie 2014.”

II. Situația de fapt, procedura și întrebările preliminare.

15. La 15 februarie 2008, reclamantii au încheiat un contract de împrumut în franci elvețieni cu o rată a dobânzii de 1,9 % cu ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt. La 1 noiembrie 2016, contractul de împrumut a fost cesionat de către un intermediar către OTP Bank Nyrt, care l-a cesionat ulterior către OTP Faktoring Követléskezelő Zrt (pârâtele în primă instanță, denumite în continuare „pârâtele”).

16. Conform contractului, creditorul trebuia să acorde cel mult suma de 30 075 000 de forinți maghiari (HUF), care includea un comision de acordare în valoare de 75 000 de forinți și care, la momentul încheierii contractului, era echivalentul a 212 831 de franci elvețieni (CHF).

17. În conformitate cu prevederile contractuale, creditorul a convertit în franci elvețieni suma acordată ca împrumut și virată în forinți, utilizând propriul curs de schimb la momentul transferului. Cu toate acestea, a calculat sumele care urmau să fie achitate cu titlul de rate lunare în funcție de cursul valutar propriu. Creditorul avea dreptul, de asemenea, să modifice în mod unilateral dobânda obișnuită și costurile de administrare, dar contractul nu conținea nicio clauză care să permită reclamantilor să modifice unilateral moneda de cont.

18. Conform părții din contract intitulată „Declarație privind comunicarea riscului”, „în ceea ce privește riscurile împrumutului, debitorul declară că cunoaște și înțelege informațiile detaliate referitoare la acestea, furnizate de creditor, și că este conștient de riscul accesării unui credit în valută, pe care și-l asumă în mod exclusiv. În ceea ce privește riscul cursului de schimb, debitorul este conștient în special că, în cazul în care, pe durata contractului, au loc variații ale cursului de schimb al forintului în raport cu francul elvețian, care ar fi nefavorabile (cu alte cuvinte, în cazul deprecierei cursului de schimb al forintului față de cursul de schimb oficial de la momentul acordării creditului), este posibil inclusiv să se majoreze semnificativ contravaloarea ratelor de rambursare, calculate în valută și plătibile în forinți. Prin semnarea prezentului contract, debitorul declară că a fost informat cu privire la faptul că trebuie să își asume în totalitate efectele economice ale acestui risc. Declară, de asemenea, că a analizat cu atenție posibilele efecte care decurg din riscul cursului de schimb și că le acceptă, după ce a apreciat riscul în funcție de solvabilitatea și de situația sa economică, și că nu va putea formula nicio pretenție împotriva băncii, ca urmare a riscului cursului de schimb”.

19. Reclamanții au inițiat proceduri judiciare împotriva părâtelor la 16 mai 2013, solicitând constatarea nulității contractului de împrumut, constatarea validității contractului, dar ca fiind încheiat în forinți.

20. Instanța de prim grad a admis această cerere prin hotărârea din 11 martie 2016, considerând, *inter alia*, că respectiva clauză contractuală care a impus obligația de a suporta riscul cursului de schimb, deși făcea parte din obiectul principal al contractului, nu era nici clară și nici inteligibilă.

21. Prima părâtă a formulat apel împotriva hotărârii instanței de prim grad de jurisdicție, prin care a solicitat modificarea acesteia și respingerea acțiunii.

22. Legile DH1 și DH2 împreună cu Legea DH3 au fost adoptate de legiuitorul maghiar după data de 16 mai 2013 la care reclamanții au introdus acțiunea, dar în timpul derulării prezentei proceduri în fața instanțelor maghiare. Decizia de trimitere menționează că Legea DH1, care a intrat în vigoare la 26 iulie 2014, are la bază Hotărârea nr. 2/2014 pronunțată de Kúria⁵, (obligatorie pentru instanțele din Ungaria), care a fost adoptată în lumina Hotărârii Curții în cauza Kasler⁶.

23. Potrivit instanței de trimitere, articolul 1 alineatul (1) și articolul 3 din Legea DH1 sunt aplicabile contractului în litigiu.

24. În temeiul articolului 3 alineatul (1) din Legea DH1, sunt nule acele clauze din contractele încheiate cu consumatorii în temeiul cărora cursul de cumpărare al unei monede străine se aplică pentru acordarea împrumutului, iar pentru rambursare se aplică cursul de vânzare. Conform articolului 3 alineatul (2) din Legea DH1, clauza declarată nulă în temeiul articolului 3 alineatul (1) se înlocuiește – în principiu – cu o dispoziție care prevede aplicarea, atât în cazul acordării, cât și al rambursării împrumutului, a cursului de schimb oficial al valutei, stabilit de Magyar Nemzeti Bank (Banca Națională a Ungariei).

25. Decizia de trimitere prevede de asemenea că prin Legea DH2 din 2014, legiuitorul a obligat instituțiile financiare să regularizeze plățile nedatorate efectuate de consumatori în temeiul clauzelor contractuale abuzive. Legea DH3 din 2014 nu a mai recunoscut ca valide contractele garantate prin ipotecă cu sume exprimate în valută, a transformat creanțele debitorilor în forinți (inclusive creanța din litigiu principal) și a adus alte modificări conținutului raporturilor juridice.

5 Magyar Közlöny 2014/91, p. 10975.

6 Hotărârea din 30 aprilie 2014 (C-26/13, EU:C:2014:282). A se vedea de asemenea Legea DH2, A [Kúriának a] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. Törvény (Legea XL din 2014 privind dispozițiile aplicabile operațiunii de lichidare a conturilor evocate în Legea XXXVIII din 2014 de reglementare a aspectelor specifice privind decizia pronunțată de [Kúria] pentru unificarea jurisprudenței în materia contractelor de împrumut încheiate de instituțiile de credit cu consumatorii, și alte dispoziții.

26. În fine, decizia de trimitere statuează că Legile DH1 și DH3 au menținut obligația consumatorului de a-și asuma riscul cursului de schimb, atât cu efecte *ex tunc*, cât și cu efecte *ex nunc*.

27. Conform celor reținute în decizia de trimitere, Hotărârea nr. 2/2014 pronunțată de Kúria⁷ își păstrează forța juridică chiar după adoptarea Legilor DH și statuează:

„1. Clauza dintr-un contract de împrumut încheiat în valută cu un consumator, conform căreia riscul cursului de schimb trebuie asumat în mod nelimitat de către consumator – drept contrapartidă pentru un curs de schimb mai favorabil – reprezintă o clauză contractuală care definește obiectul principal al contractului, al cărei caracter abuziv nu poate fi, în general, apreciat. Caracterul abuziv al acestei clauze poate fi apreciat și constatat numai dacă, la momentul încheierii contractului și având în vedere textul acestuia și informațiile furnizate de instituția financiară, conținutul său nu era clar și inteligibil pentru un consumator mediu, normal informat, suficient de atent și de avizat (denumit în continuare «consumator»). Clauzele contractuale privind riscul cursului de schimb au caracter abuziv și, prin urmare, contractul este nul în totalitate sau în parte atunci când consumatorul, având în vedere caracterul insuficient al informațiilor primite de la instituția financiară sau tardivitatea informațiilor respective, putea crede în mod întemeiat că riscul cursului de schimb nu este real sau că și-l asumă în mod limitat”.

28. În aceste condiții, Fővárosi Ítéltábla [Curtea Regională de Apel din Budapesta – Capitală, Ungaria] a hotărât să suspende judecarea cauzei și, la 17 ianuarie 2017, a adresat Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) O clauză contractuală care impune consumatorului să suporte riscul cursului de schimb și care, ca urmare a eliminării unei clauze contractuale abuzive care prevedea o diferență între cursul de cumpărare și cel de vânzare și obligația de asumare a riscului aferent al cursului de schimb, a devenit parte a contractului cu efecte *ex tunc*, în urma intervenției legiuitorului efectuată în contextul litigiilor în materia nulității care afectau un număr semnificativ de contracte, poate fi considerată clauză care nu a fost negociată individual în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 și, prin urmare, intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13?
- 2) În cazul în care clauza contractuală care impune consumatorului să suporte riscul cursului de schimb intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, excluderea prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că se referă, de asemenea, la o clauză contractuală care reflectă dispoziții legale imperative în sensul punctului 26 din Hotărârea Curții în cauza RWE Vertrieb AG (C-92/11), care au fost adoptate sau au intrat în vigoare ulterior încheierii contractului? O clauză contractuală care a devenit parte a contractului cu efecte *ex tunc* ulterior încheierii acestuia, ca urmare a unei dispoziții legale imperative care remediază nulitatea cauzată de caracterul abuziv al unei clauze contractuale care face imposibilă executarea contractului trebuie inclusă, de asemenea, în domeniul de aplicare al respectivei norme de excludere?
- 3) În cazul în care, conform răspunsurilor date la întrebările preliminare anterioare, se poate aprecia caracterul abuziv al clauzei contractuale care impune consumatorului să suporte riscul cursului de schimb, cerința privind redactarea clară și inteligibilă la care face referire articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că este îndeplinită și în cazul respectării, în termenii prezentați în cuprinsul situației de fapt, a obligației de informare prevăzute prin lege și formulate în mod obligatoriu în termeni generali, sau trebuie să se comunice și informațiile privind riscul pentru consumator pe care instituția financiară le are la dispoziție sau la care ar putea avea acces la momentul încheierii contractului?

⁷ A se vedea nota de subsol 5 de mai sus.

- 4) În vederea interpretării articolului 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, este relevant, din perspectiva cerinței privind claritatea și transparența informațiilor și a dispozițiilor punctului 1 litera (i) din anexa la Directiva 93/13, faptul că, la momentul încheierii contractului, clauzele contractuale privind dreptul de modificare unilaterală și diferența dintre cursul de cumpărare și cel de vânzare – care, câțiva ani mai târziu, s-au dovedit a fi abuzive – figurau în contract, împreună cu clauza privind asumarea riscului cursului de schimb, astfel încât, ca efect cumulativ al acestor clauze, consumatorul nu putea în realitate să anticipeze nicidecum evoluția ulterioară a obligațiilor de plată și nici mecanismul de variație al acestora? Sau clauzele contractuale declarate ulterior ca fiind abuzive nu trebuie avute în vedere la momentul aprecierii caracterului abuziv al clauzei care stabilește riscul cursului de schimb?
- 5) În cazul în care instanța națională ar constata caracterul abuziv al clauzei contractuale care impune consumatorului să suporte riscul cursului de schimb, aceasta are obligația, la momentul stabilirii consecințelor juridice în conformitate cu normele de drept național, să țină seama din oficiu – respectând dreptul părților de a discuta în cadrul procedurii contencioase – și de caracterul abuziv al altor clauze contractuale care nu au fost invocate de reclamant în acțiunea lor? Principiul examinării din oficiu, în conformitate cu jurisprudența Curtii, este aplicabil, de asemenea, în cazul în care reclamantul are calitatea de consumator sau, având în vedere poziția pe care o ocupă dreptul de dispoziție în ansamblul procedurii și particularitățile acesteia din urmă, principiul disponibilității exclude, în acest caz, examinarea din oficiu?”

29. Reclamantii, pârâtele, guvernul maghiar și guvernul polonez, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Toate părțile, cu excepția guvernului polonez, au participat la ședința din 22 februarie 2018.

III. Aprecieri

A. Observații introductive

1. Admisibilitatea cererii de decizie preliminară

30. Pârâtele din cauza principală contestă admisibilitatea cererii de decizie preliminară, pe baza faptului că primele patru întrebări au caracter ipotetic, nu au nicio legătură cu situația de fapt din litigiul principal, iar a cincea întrebare vizează aspecte ce au caracter de *acte clair*.

31. Acestea pun în discuție în special interpretarea Legilor DH avute în vedere în decizia de trimitere, susținând, de exemplu, că Legea DH1 nu are nicio legătură cu atribuirea riscului cursului de schimb și că Legea DH3 nu este o normă legală care prevede introducerea în contract a unei obligații în sarcina consumatorilor de a suporta riscul respectiv⁸. Mai degrabă, Legea DH3 a eliminat riscul cursului de schimb pentru împrumuturile încheiate în valută prin transformarea acestora în împrumuturi în forinți pentru viitor (despre care pârâtele afirmă a fi de la data de 1 februarie 2015, *ex nunc*), iar nu pentru trecut (*ex tunc*). Acestea susțin că, de vreme ce nici Legile DH și nici Hotărârea nr. 2/2014 pronunțată de Kúria nu au modificat clauza relevantă pentru riscul cursului de schimb, întrebările adresate au caracter ipotetic, iar interpretarea solicitată de Fővárosi Ítéltábla [Curtea Regională de Apel din Budapesta – Capitală, Ungaria] nu prezintă nicio legătură cu situația de fapt din procedura principală.

⁸ Guvernul maghiar contestă de asemenea interpretarea Legilor DH reținută în decizia de trimitere, dar nu reușește să demonstreze că aceasta este inadmisibilă. Comisia afirmă că nu este clar dacă decizia de trimitere privește Legea DH1 sau Legea DH3.

32. Totuși, nu putem fi de acord că cererea de decizie preliminară este inadmisibilă. Cu toate acestea, este necesar să facem unele observații în scopul clarificării cu privire la cea de a patra întrebare.

33. Articolul 267 TFUE este întemeiat pe o separare clară a funcțiilor între instanțele naționale și Curtea de Justiție, numai instanța națională fiind competentă să constate și să aprecieze situația de fapt din litigiul principal, precum și să interpreteze și să aplice dreptul național⁹. Prin urmare, vom lăsa la o parte aspectele controversate din dosar privind interpretarea dreptului statului membru descrise în decizia de trimitere¹⁰.

34. De asemenea, numai instanța națională care este sesizată cu soluționarea litigiului și care trebuie să își asume răspunderea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată are competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea, cât și pertinența întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, în cazul în care întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului Uniunii, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe¹¹.

35. Curtea poate refuza să se pronunțe asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională numai dacă este evident că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal, atunci când problema este de natură ipotetică ori Curtea nu dispune de elementele de fapt sau de drept necesare pentru a răspunde în mod util la întrebările care i-au fost adresate¹².

36. Cu excepția celei de a patra întrebări, decizia de trimitere conține o analiză motivată a problemelor de drept al Uniunii pe care instanța națională le consideră ca fiind pertinente pentru soluționarea litigiului¹³, făcând astfel posibilă o sinteză a problemelor de drept ce necesită interpretare, în pofida unei lipse a consensului cu privire la semnificația și impactul Legii DH1 și ale Legii DH3. În plus, elementele esențiale ale dezacordului dintre părți sunt ușor identificabile din dosarul cauzei.

37. Instanța națională de trimitere ar dori să știe ce impact are asupra acțiunii reclamanților adoptarea Legii DH1 și a Legii DH3, care, după cum s-a observat deja, a avut loc pe parcursul derulării procedurii principale.

38. Pârâtele contestă, *inter alia*, pretinsul transfer al riscului cursului de schimb de la împrumutător la împrumutat, în temeiul Legii DH1 și al Legii DH3, se opun oricărei interpretări a acestora în sensul producerii unor efecte retroactive și susțin că nu au fost încălcate obligațiile legate de cerința „în mod clar și inteligibil” reglementată la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

39. Cu toate acestea, reclamanții susțin că această ultimă condiție nu a fost îndeplinită, că măsurile de remediere instituite prin Legea DH1 și prin Legea DH3 plasează riscul cursului de schimb în sarcina acestora, în calitate de consumatori, iar cursul care susțin că le-a fost impus prin efectul legii este considerabil mai mare decât cel aplicabil la momentul încheierii contractului în anul 2008. În acest context, reclamanții susțin că a fost încălcat principiul transparenței. Principiul conferă protecție consumatorilor, în temeiul dreptului Uniunii, prin coroborarea ultimei teze a articolului 4 alineatul (2)

9 În contextul clauzelor abuzive din contractele de împrumut încheiate cu consumatorii, a se vedea Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 34 și jurisprudența citată).

10 A se vedea de asemenea în acest sens Concluziile noastre prezentate în cauza Egenberger (C-414/16, EU:C:2017:851, punctele 61-65).

11 Hotărârea Aziz, citată anterior la nota de subsol 9. A se vedea de asemenea Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctele 19 și 20).

12 Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 35 și jurisprudența citată).

13 A se vedea Concluziile avocatului general Jääskinen prezentate în cauza Banif Plus Bank (C-312/14, EU:C:2015:621).

din Directiva 93/13 cu prevederile articolelor 3 și 5 din Directiva 93/13 și cu prevederile din anexa la această directivă¹⁴. În acest context, reclamantii invocă încălcarea principiului echivalenței și a principiului efectivității și ridică problema dacă a avut sau nu loc o încălcare a articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13.

40. Prin urmare, nu avem nicio ezitare în a concluziona că cererea de decizie preliminară este admisibilă în ceea ce privește prima, a doua, a treia și a cincea întrebare.

41. În ceea ce privește cea de a patra întrebare, aceasta se referă la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, care vizează aspecte extrinseci cerințelor de transparență, și face referire la alte forme ale caracterului abuziv. Cu toate acestea, în observațiile scrise formulate de reclamantii nu sunt prezentate argumente cu privire la relevanța articolului 4 alineatul (1) în procedura principală, și nici în decizia de trimitere, în secțiunea intitulată „Motivarea cererii de decizie preliminară”, nu se invocă articolul 4 alineatul (1) din Directiva 93/13.

42. În ceea ce privește elementele în litigiu între părțile din procedura principală, reclamantii subliniază clar în observațiile lor scrise că, spre deosebire de problema examinată recent de Curte în Hotărârea Andriciuc¹⁵, ei își bazează cauza privind caracterul abuziv pe lipsa informațiilor clare și inteligibile, conform alineatelor (6) și (7) ale articolului 203 din Legea Hpt. În plus, fragmentele din hotărârile Curții invocate de reclamantii privesc ori principiul transparenței în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13¹⁶, ori articolul 6 și principiile echivalenței și efectivității¹⁷ sau o combinație a acestora două¹⁸.

43. Astfel cum s-a arătat mai sus, părții contestă admisibilitatea celei de a patra întrebări pe baza faptului că este ipotetică. Totuși, suntem mai degrabă de părere că, în măsura în care cea de a patra întrebare solicită Curții să analizeze caracterul abuziv în raport cu menținerea în sarcina consumatorilor a riscului cursului de schimb, dincolo de criteriile pentru realizarea unui control al respectării principiului transparenței, Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde la această întrebare¹⁹.

44. Prin urmare, cea de a patra întrebare este ori inadmisibilă, ori trebuie înțeleasă că solicită să se stabilească modul în care legislația adoptată după mai mulți ani după ce a fost încheiat un contract (o evoluție pe care instanța de trimitere o consideră imprezvizibilă din perspectiva consumatorului) influențează obligațiile privind transparența care revin părților, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

2. Aspecte de fond

45. Fondul cererii de decizie preliminară este dacă măsurile de remediere prevăzute de Legea DH1 și de Legea DH3, măsuri adoptate de legiuitorul maghiar ca urmare a Hotărârii Curții în cauza Kásler și a Hotărârii nr. 2/2014 pronunțate de Kúria²⁰, pot face obiectul unei reexaminări în raport cu dreptul Uniunii și dacă sunt în conformitate cu acesta.

14 A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctele 73 și 74).

15 Hotărârea din 20 septembrie 2017 (C-186/16, EU:C:2017:703).

16 Mai precis, Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262).

17 Hotărârea din 14 martie 2013, Azziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 50). Observațiile scrise ale reclamantului fac referire, de asemenea, la Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, punctele 39 și 53). Prima se referă la vulnerabilitatea consumatorilor față de profesioniști, iar a doua privește principiul efectivității.

18 Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282) și Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980).

19 A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 35 și jurisprudența citată).

20 A se vedea nota de subsol 5 de mai sus.

46. Este important aici să se reamintească faptul că hotărârile Curții își produc efectele imediat și se aplică, așadar, de la data intrării în vigoare a măsurii interpretate²¹, trebuind astfel să fie aplicate de către instanță raporturilor juridice născute și constituite înainte de hotărârea asupra cererii de interpretare dacă sunt întrunite și condițiile care permit supunerea litigiului privind aplicarea normei respective instanțelor competente²².

47. În plus, doar în împrejurări absolut excepționale, în vederea protecției securității juridice, Curtea poate fi determinată să limiteze în timp efectele uneia dintre hotărârile sale²³. Curtea nu a dispus nicio astfel de limitare a efectului temporal al hotărârii pronunțate în cauza Kásler, iar instanțelor statelor membre li se interzice să procedeze astfel²⁴.

48. Aceasta înseamnă că interpretarea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 dată de Curte în Hotărârea Kásler la 30 aprilie 2014, și astfel celelalte prevederi ale Directivei 93/13 relevante în cauza respectivă [respectiv articolele 3, 5, 6 alineatul (1) și articolul 7], se aplică clauzelor contractuale care datează de după intrarea în vigoare a Directivei 93/13, și anume 31 decembrie 1994²⁵. Acestea fiind spuse, invocabilitatea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 la nivel național este supusă unor termene de prescripție rezonabile stabilite de fiecare stat membru²⁶, și astfel și celorlalte norme de procedură ale statului membru, cu condiția ca aceste norme să respecte principiul efectivității și principiul echivalenței²⁷.

49. În contextul Directivei 93/13, articolele 6 și 7 sunt de asemenea relevante pentru obligațiile de a adopta remedii stabilite în sarcina statelor membre, Curtea reținând, de exemplu în Hotărârea Kásler, că articolul 7 alineatul (1) obligă statele membre să prevadă mijloace adecvate și eficiente „pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori [a se citi «profesioniști»]²⁸”, iar, în plus, articolul 7 este conceput astfel încât să garanteze remedii care să descurajeze încălcarea prevederilor Directivei 93/13²⁹. Este de asemenea important de reținut articolul 8 din Directiva 93/13, care prevede că „[s]tatele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție”³⁰.

50. Dat fiind că data intrării în vigoare a Directivei 93/13 este 31 decembrie 1994, iar contractele în litigiu au fost încheiate la 15 februarie 2008, în principiu nu poate exista nicio obiecțiune în temeiul dreptului Uniunii în raport cu decizia legiuitorului maghiar de a reglementa, prin intermediul Legii DH1, clauze contractuale agreeate între 1 mai 2004 și 26 iulie 2014 sau de a institui, prin intermediul Legii DH3, opțiuni de conversie a împrumuturilor în valută în împrumuturi în forinți, cu trimitere la date din cursul anului 2014, indiferent ce dezacord ar exista cu privire la efectul în timp al legilor DH.

21 A se vedea de exemplu Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, punctul 22). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Szpunar, EU:C:2015:321, punctul 34.

22 De exemplu, Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertreib (C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 58 și jurisprudența citată).

23 Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertreib (C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 59 și jurisprudența citată). Mai precis, persoanele în cauză trebuie să fi acționat cu bună-credință și să existe riscul unor perturbări grave.

24 A se vedea de exemplu Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctele 70-73).

25 Articolul 10 alineatul (1) din Directiva 93/13.

26 A se vedea de exemplu Hotărârea din 29 octombrie 2015 pronunțată în cauza BBVA, C-8/14, EU:C:2015:731, punctul 24.

27 Pentru o analiză recentă și completă, a se vedea Concluziile avocatului general Wahl prezentate în cauza Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9).

28 A se vedea de exemplu Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler, C-26/13 (EU:C:2014:282, punctul 78 și jurisprudența citată).

29 Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler, C-26/13 (EU:C:2014:282, punctul 79).

30 Cu privire la limitele aplicării articolului 8, a se vedea de exemplu Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

51. La a doua întrebare preliminară se va răspunde în lumina acestui element fundamental al dreptului Uniunii. Considerăm că a doua întrebare este elementul central al preocupărilor instanței de trimitere în ceea ce privește potențialul impact din punctul de vedere al dreptului Uniunii al Legii DH1 și al Legii DH3 asupra soluției adoptate în procedura principală. În consecință, analiza pe care o vom efectua în continuare va avea în principal ca obiect a doua întrebare.

IV. Răspunsurile la întrebările preliminare

A. Răspunsul la prima întrebare

52. Prin intermediul primei întrebări, instanța națională solicită să se stabilească dacă o clauză contractuală impusă de dreptul comun care plasează riscul cursului de schimb în sarcina consumatorilor cu efect *ex tunc* este o clauză care „nu a fost negociată individual” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, astfel încât, în principiu, se încadrează în domeniul de aplicare al acestei directive.

53. Astfel cum s-a arătat în observațiile scrise ale guvernului polonez, noțiunea „negociată individual” trebuie interpretată în sensul că se referă la o clauză pe care părțile au agreat-o de comun acord după negocierea acesteia și care este obligatorie pentru părțile respective. Odată ce o clauză precum cea în discuție în litigiul principal intră în vigoare prin efectul legii, aceasta nu poate fi considerată, prin definiție, ca „negociată individual”³¹.

54. Nu numai că această interpretare este susținută de interpretarea literală a articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13³², ci este și conformă cu finalitatea Directivei 93/13, astfel cum este exprimată în unul dintre considerentele acesteia care se referă la protejarea cumpărătorilor și a consumatorilor împotriva „contractelor de *adeziune*”³³. În continuare, un alt considerent se referă la posibilitatea de a ataca „clauzele contractului care au fost redactate pentru a fi *utilizate în general* în contractele încheiate cu consumatorii”³⁴.

55. În consecință, propunem ca răspunsul la prima întrebare să fie în sensul că o clauză contractuală impusă în urma intervenției legiuitorului și care plasează în sarcina consumatorului obligația de a suporta riscul aferent cursului de schimb, cu efecte *ex tunc*, nu poate fi considerată ca fiind „negociată individual” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13.

B. Răspunsul la a doua întrebare

56. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă măsurile de remediere prevăzute de Legea DH1 și de Legea DH3, adoptate de legiuitorul maghiar în lumina atât a Hotărârii Curții în cauza Kásler, precum și aplicării acestei jurisprudențe în Hotărârea nr. 2/2014³⁵ pronunțate de Kúria reprezintă „clauze contractuale” care reflectă „dispoziții legale imperative” în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, astfel încât dispozițiile directivei să nu fie aplicabile.

31 Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731, punctul 34). În hotărârea menționată, Curtea a observat că norma în discuție în cauza respectivă „institue un cadru legislativ care este de aplicabilitate generală”. Deși măsura legală în discuție în cauza respectivă nu era o „clauză contractuală” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, a fost considerată o normă generală.

32 Pentru o prezentare generală a normelor relevante pentru interpretarea măsurilor adoptate de Uniune, a se vedea de exemplu Concluziile noastre prezentate în cauza Pinckernelle (C-535/15, EU:C:2016:996, punctele 34-70).

33 Sublinierea noastră.

34 Sublinierea noastră.

35 A se vedea nota de subsol 5 de mai sus.

57. Am concluzionat că măsurile de remediere în discuție în litigiul principal nu sunt excluse din domeniul de aplicare al Directivei 93/13 ca efect al articolului 1 alineatul (2) din aceeași directivă. Am ajuns la această concluzie pentru motivele care urmează.

58. Recunoaștem înainte de toate că Curtea a statuat că excluderea care figurează la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 impune îndeplinirea a două condiții. Pe de o parte, clauza contractuală trebuie să reflecte un act cu putere de lege sau o normă administrativă, iar, pe de altă parte, respectivul act cu putere de lege trebuie să fie obligatoriu³⁶. Astfel, pentru a stabili dacă o clauză contractuală este exclusă din domeniul de aplicare al Directivei 93/13, revine instanței naționale sarcina să verifice dacă această clauză reflectă prevederile din dreptul național care se aplică între părțile contractante independent de alegerea lor sau pe cele care au caracter supletiv și, așadar, sunt aplicabile *ope legis*, cu alte cuvinte în lipsa unui acord diferit între părți în această privință.³⁷

59. Observăm, totuși, că în conformitate cu cele reținute de Curte, excepția de la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 este de strictă interpretare³⁸. Astfel, deși Legea DH1 și Legea DH3 se aplică independent de alegerea părților din procedura principală, după cum se menționează în observațiile scrise prezentate de reclamant, acestea nu erau în vigoare la momentul negocierii contractului încheiat la 15 februarie 2008³⁹.

60. În plus, Curtea a subliniat că excluderea aplicării prevederilor Directivei 93/13 este justificată de faptul că este legitim să se prezume că legiuitorul național a stabilit un echilibru între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților în anumite contracte.⁴⁰

61. Această premisă nu poate fi acceptată, având în vedere măsurile legale adoptate după data la care a fost încheiat contractul relevant și în scopul specific al punerii în aplicare a unei constatări judiciare de neconformitate cu Directiva 93/13, aspect incontestabil în procedura principală, astfel cum rezultă din dosarul cauzei. După cum s-a explicat la punctele 45-50 de mai sus, hotărârile Curții privind interpretarea dispozițiilor din dreptul Uniunii produc efecte de la data intrării în vigoare a acestor dispoziții, cu excepția cazului în care Curtea a limitat în timp efectele lor, în timp ce aplicarea acestora în fața instanțelor statelor membre necesită conformitatea cu normele de procedură naționale, sub rezerva respectării principiilor efectivității și echivalenței. Astfel cum s-a arătat mai sus, în contextul Directivei 93/13, articolele 6, 7 și 8 sunt adesea relevante pentru această operațiune, deoarece reglementează măsurile de remediere pe care statele membre trebuie să le adopte pentru a proteja drepturile consumatorilor în temeiul prevederilor directivei.

62. Astfel, Curtea a avut deja ocazia să evalueze compatibilitatea măsurilor de remediere adoptate (prin lege) de statele membre cu dispozițiile articolelor 6 și 7 din Directiva 93/13 împreună cu principiul efectivității și principiul echivalenței, în împrejurări în care astfel de măsuri legale au fost adoptate ca urmare a pronunțării unei hotărâri a Curții de interpretare a prevederilor Directivei 93/13. În cadrul judecării acestor cauze nu s-a examinat dacă articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 plasează normele legale relevante în afara sferei de aplicare a directivei, probabil deoarece în nicio interpretare

36 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc, C-186/16 (EU:C:2017:703, punctul 28 și jurisprudența citată).

37 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc, C-186/16 (EU:C:2017:703, punctul 29 și jurisprudența citată). Pentru un alt exemplu, a se vedea Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, punctele 69 și 70).

38 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc, C-186/16 (EU:C:2017:703, punctul 31 și jurisprudența citată).

39 În acest sens, faptele relevante în procedura principală sunt diferite de cele determinate în alte cauze în care a fost interpretat articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13. A se vedea de exemplu Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189), și Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703).

40 Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 28).

aceste prevederi legale nu ar fi putut fi considerate „clauze”⁴¹ în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13. Totuși, este probabil o atribuție din cadrul obligației neechivoce a statelor membre în temeiul dreptului primar al Uniunii, respectiv articolul 19 TUE, de a „stabil[i] căile de atac necesare pentru a asigura o protecție jurisdicțională efectivă în domeniile reglementate de dreptul Uniunii.”

63. În măsura în care Legea DH1 și Legea DH3 afectează conținutul clauzelor contractuale (cum ar fi stabilirea părții contractuale care suportă riscul cursului de schimb), spre deosebire de sancțiunile și de normele de procedură care se aplică în lumina Hotărârii Curții în cauza Kásler, în condițiile situației de fapt din litigiul principal, un astfel de factor substanțial este strâns legat de cerința ca Legea DH1 și Legea DH3 să respecte prevederile articolelor 6 și 7 din Directiva 93/13⁴², precum și principiul echivalenței și principiul efectivității, astfel încât este indisociabil de aceasta. În plus, o interpretare a articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 în sensul că reglementări precum Legea DH1 și Legea DH3 sunt excluse în temeiul normei respective ar face de asemenea imposibil un control jurisdicțional al răspunsului legislativ al unui stat membru la o constatare a Curții în sensul că o normă legală sau o practică din ordinea juridică internă este incompatibilă cu Directiva 93/13.

64. O astfel de interpretare ar determina incompatibilitatea articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 cu obligația instituită de articolul 38 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene ca politicile Uniunii să asigure un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, care are cel puțin caracter orientativ pentru interpretarea articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.⁴³ – Aceasta ar fi de asemenea în contradicție cu dreptul la protecție jurisdicțională efectivă potrivit articolului 47 din cartă⁴⁴, care conferă particularilor drepturi pe care aceștia pot să le invoce direct în fața instanțelor naționale, inclusiv în cadrul litigiilor între părți private⁴⁵.

65. În fine, interpretarea literală a articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 nu ajută la stabilirea înțelesului său, iar scopul articolului 1 alineatul (2), astfel cum reiese din considerente, nu furnizează orientări cu privire la aspectul dacă se aplică în raport cu clauzele impuse prin efectul legii *după* încheierea contractului în cauză și în scopul armonizării dreptului statului membru cu prevederile Directivei 93/13. Cu toate acestea, geneza dispoziției respective sugerează că aceasta a fost menită să garanteze că statele membre au dreptul să mențină ori să introducă prevederi superioare normelor de

41 A se vedea în special punctele 21 și 23 din Hotărârea din 29 octombrie 2015, BBVA (C-8/14, EU:C:2015:731). „Pentru a ține seama de această jurisprudență și în special ca urmare a pronunțării Hotărârii din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), Legea 1/2013 a modificat printre altele articolele din Codul de procedură civilă referitoare la procedura de executare a bunurilor ipotecate. Astfel, pentru procedurile inițiate după intrarea în vigoare a Legii 1/2013, contestația formulată de debitorul urmărit, întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze contractuale și formulată într-un termen ordinar de 10 zile de la data notificării actului prin care se dispune executarea, permite în prezent suspendarea procedurii de executare ipotecară până la soluționarea contestației incidentale. [...] Trebuie să se aprecieze dacă și, după caz, în ce măsură Directiva 93/13, astfel cum a fost interpretată în jurisprudența Curții, dezvoltată îndeosebi de la Hotărârea Aziz [...] se opune mecanismului tranzitoriu de termene, reținut de legiuitorul spaniol și introdus prin Legea 1/2013.” A se vedea de asemenea de exemplu Hotărârea din 17 iulie 2014, Sánchez Morcillo și Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099), Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21), și Hotărârea din 26 ianuarie 2017, C-421/14 (Banco Primus, EU:C:2017:60).

42 A se vedea, recent, Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, punctele 71-74 și jurisprudența citată).

43 Avocatul general Wahl în Concluziile prezentate în cauza C-470/12, Pohotovosť, (EU:C:2013:844, punctul 66), consideră că articolul 38 din cartă este mai degrabă un principiu ce emană de la articolul 52 alineatul (5) din cartă decât un drept.

44 A se vedea Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 47 și jurisprudența citată), în care Curtea a statuat că respectivele „cerințe obligatorii” prevăzute la articolele 38 și 47 din Cartă, „își produc efectele în ceea ce privește punerea în aplicare a Directivei 93/13”.

45 Hotărârea din 17 aprilie 2018, Egenberger (C-414/16, EU:C:2018:257, punctele 70-82). Curtea a statuat la punctul 82 că „o instanță națională sesizată cu un litigiu între doi particulari este ținută, în cazul în care nu este posibilă interpretarea dreptului național aplicabil în conformitate cu” directiva în discuție în acea cauză „să asigure, în cadrul competențelor sale, protecția juridică ce decurge pentru justițiabili din articolele 21 și 47 din cartă și să garanteze efectul deplin al acestor articole, lăsând neaplicată, dacă este necesar, orice dispoziție națională contrară”.

protecție stabilite de directivă⁴⁶, dar nu să le diminueze, iar un avocat general a observat că excepția de la articolul 1 alineatul (2) „ar trebui să se aplice acelor contracte standard al căror conținut a fost *deja* reglementat prin norme adoptate de legiuitorul național *după ce*, în temeiul legii, a procedat la o evaluare comparativă echilibrată a intereselor legitime ale tuturor părților contractante.”⁴⁷

66. Acest lucru este de asemenea în concordanță cu principiul general potrivit căruia caracterul abuziv trebuie stabilit la data încheierii contractului⁴⁸ și înclinăm să fim de acord cu observația că „echilibrul contractual” nu trebuie să fie tulburat „printr-o intervenție a autorității statului ulterioară încheierii contractului”⁴⁹, decât dacă intervenția respectivă determină conformitatea dreptului statului membru cu prevederile Directivei 93/13, sau se încadrează în rigorile protecției maxime a consumatorilor stabilite la articolul 8 din Directiva 93/13⁵⁰.

67. Prin urmare, propunem să se răspundă la a doua întrebare în sensul că, în împrejurări precum cele din litigiul principal, clauza contractuală care a devenit parte a contractului ca urmare a unei intervenții legislative și care plasează riscul cursului de schimb în sarcina consumatorului cu efect *ex tunc* nu „reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii” în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

C. Răspunsul la a treia întrebare

68. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 și cerința stabilită de acesta privind „[redactarea] în mod clar și inteligibil” dă dreptul consumatorului de a beneficia de informații detaliate privind riscul pentru consumator de care instituția financiară are cunoștință sau la care ar putea avea acces la momentul încheierii contractului cu privire la suportarea riscului cursului de schimb, sau această cerință este respectată prin clauzele comunicate consumatorului, care figurează la punctul 18 de mai sus?⁵¹ Reclamantii subliniază în această privință datele macroeconomice deținute în opinia lor de pârâte și obligația să explice efectele acestora asupra mecanismelor cursului de schimb.

69. Potrivit observațiilor scrise formulate de pârâte, Hotărârea nr. 2/2014 pronunțată de Kúria⁵², care este obligatorie pentru instanța națională de trimitere, a elaborat deja criteriile pentru a se stabili dacă clauzele contractuale privind suportarea riscului cursului de schimb sunt redactate în mod clar și inteligibil.

46 A se vedea Concluziile avocatului general Trstenjak prezentate în cauza RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2012:566, punctul 42), care face referire la intervenția Comitetului Economic și Social în procesul legislativ.

47 Concluziile avocatului general Trstenjak prezentate în cauza RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2012:566, punctul 47), (sublinierea noastră). Avocatul general se referă la primul document de dezbatere al Comisiei Europene din 14 februarie 1984, COM(1984) 55 final.

48 A se vedea de exemplu Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21, punctul 37).

49 Concluziile avocatului general Wahl prezentate în cauza Kasler (C-26/13, EU:C:2014:85, punctul 105).

50 A se vedea nota de subsol 30 de mai sus.

51 Conform jurisprudenței constante a Curții, termenii menționați la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 sunt exceptați de la aprecierea caracterului lor abuziv numai în măsura în care instanța națională competentă consideră, în urma unei analize de la caz la caz, că au fost redactați „în mod clar și inteligibil” în temeiul acestei dispoziții. A se vedea Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 43 și jurisprudența citată).

52 Nota de subsol 5 de mai sus.

70. Este de competența instanței naționale să decidă dacă clauzele individuale sunt redactate în mod clar și inteligibil în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13⁵³. Instanța de trimitere trebuie să ia în considerare, pe lângă hotărârea Curții în cauza Kásler și hotărârile pertinente pronunțate de Kúria, și criteriile pe baza cărora se poate stabili dacă o clauză contractuală este redactată în mod clar și inteligibil, astfel cum s-a stabilit în jurisprudența Curții și cum au fost expuse pe larg în Hotărârea Curții din 20 septembrie 2017, Andriciuc, la punctele 43-50⁵⁴.

71. Astfel cum s-a statuat în Hotărârea Andriciuc, „revine instanței naționale obligația de a verifica faptul că profesionistul a comunicat consumatorilor respectivi orice informație pertinentă care să le permită să evalueze consecințele economice ale unei clauze [relevante] [...] asupra obligațiilor lor financiare”⁵⁵, inclusiv impactul pe care o depreciere severă a mijloacelor legale de plată ale statului membru în care își are domiciliul împrumutatul și majorarea ratelor dobânzilor la împrumuturile în monedă străină îl au asupra ratelor împrumutului⁵⁶. Profesionistul trebuie să prezinte posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină⁵⁷ și funcționarea concretă a mecanismului la care se referă clauza respectivă, precum și relația dintre acest mecanism și cel prevăzut prin alte clauze⁵⁸.

72. În plus, reclamantii susțin în observațiile lor scrise că Legea DH1 și Legea DH3 nu sunt conforme cu principiile efectivității și echivalenței și cu articolul 6 din Directiva 93/13, deoarece legiuitorul a plasat riscul de schimb valutar în sarcina consumatorilor, fără a lua în considerare cerințele privind claritatea și transparența. Pentru motive de exhaustivitate, observăm că nu există suficiente elemente în dosar care să permită formularea unor concluzii cu privire la acest aspect invocat de reclamantii, în contextul transparenței sau altfel.

73. Astfel, în ceea ce privește a treia întrebare, revine instanței naționale sarcina să determine, ținând seama de toate circumstanțele care însoțesc contractul, precum și de jurisprudența Curții, dacă, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 și al cerinței sale ca clauzele contractuale să fie „exprimate în mod clar și inteligibil”, împrumutătorii sunt obligați să comunice consumatorilor informațiile financiare relevante pe care le au la dispoziție la momentul încheierii contractului, inclusiv datele macroeconomice relevante, și să explice efectele acestora asupra mecanismelor cursului de schimb.

D. Răspunsul la a patra întrebare

74. Astfel cum s-a explicat mai sus la punctele 41-44, a patra întrebare trebuie interpretată în sensul că vizează modul în care legislația adoptată după mai mulți ani de la încheierea unui contract (o evoluție pe care instanța de trimitere o consideră imprevizibilă din perspectiva consumatorului) influențează obligațiile privind transparența ce revin părâtului în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

53 Ordonanța din 22 februarie 2018, ERSTE Bank Hungary (C-126/17, nepublicată, EU:C:2018:107, punctul 27), care citează Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 22).

54 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703). Cele mai importante hotărâri privind transparența și care au precedat Hotărârea Andriciuc sunt Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertieb (C-92/11, EU:C:2013:180), Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler (C-26/13, EU:C:2014:282), Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127), Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262) și Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura (C-348/14, EU:C:2015:447). După Hotărârea Curții în cauza Andriciuc, a se vedea în special Ordonanța din 22 februarie 2018, ERSTE Bank Hungary (C-126/17, nepublicată, EU:C:2018:107).

55 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 50).

56 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 49). Curtea face referire la o Recomandare a Comitetului european pentru risc sistemic din 21 septembrie 2011, JO 2011, C 342, p. 1.

57 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 50).

58 Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 45).

75. În temeiul articolului 3 alineatul (3) din Directiva 93/13, anexa la directiva respectivă furnizează o listă orientativă a clauzelor care pot fi considerate abuzive. Punctul 1 litera (i) se referă la clauzele care determină „angajarea irevocabilă a consumatorului prin clauze cu care acesta nu a putut să se familiarizeze înainte de încheierea contractului”, dar nu există nicio explicație în decizia de trimitere de ce această parte a anexei este mai importantă decât altele, deși punctul 1 literele (j) și (l) și punctul 2 literele (b) și (d) din anexă au făcut obiectul interpretării Curții în contextul transparenței⁵⁹.

76. Prin urmare, propunem să se răspundă la a patra întrebare în sensul că, în măsura în care măsurile legislative adoptate ulterior de statul membru nu au reușit să remedieze caracterul abuziv al clauzelor respective în ceea ce privește claritatea și transparența, astfel cum impune Directiva 93/13, compatibilitatea clauzelor contractuale cu obligațiile menționate trebuie determinată în raport cu data încheierii contractului.

E. Răspunsul la a cincea întrebare

77. A cincea întrebare privește competența instanțelor statului membru de a reexamina din oficiu toate clauzele unui contract din perspectiva caracterului abuziv.

78. Această obligație rezultă în mod evident din jurisprudența constantă a Curții. Subliniem, totuși, că sarcina instanțelor statului membru de a reexamina din oficiu toate clauzele contractuale din punctul de vedere al caracterului abuziv în sensul Directivei 93/13 este posibilă doar dacă ele dispun deja de toate elementele de drept și de fapt necesare în acest scop⁶⁰. Obligația poate fi supusă, de asemenea, respectării *res judicata*.⁶¹

79. Prin urmare, trebuie să se răspundă la cea de a cincea întrebare în sensul că instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, compensând în acest fel dezechilibrul existent între consumator și împrumutător, în cazul în care dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop.

V. Concluzie

80. În consecință, propunem să se răspundă după cum urmează la întrebările adresate de Fővárosi Ítéltábla [Curtea Regională de Apel din Budapesta – Capitală, Ungaria].

- „1. O clauză contractuală impusă în urma intervenției legiuitorului care plasează în sarcina consumatorului riscul aferent cursului de schimb nu poate fi considerată ca fiind «negociată individual» în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii.
2. În împrejurări precum cele din cauza principală, o clauză contractuală care a devenit parte a contractului ca urmare a unei intervenții a legiuitorului, și care plasează riscul cursului de schimb în sarcina consumatorului cu efect *ex tunc*, nu «reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.
3. Revine instanței naționale de trimitere sarcina să determine, ținând seama de toate circumstanțele legate de contract, precum și de jurisprudența Curții, dacă, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 și al cerinței sale ca clauzele contractuale să fie «exprimate în mod clar și

⁵⁹ Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 74).

⁶⁰ A se vedea, de exemplu, Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctele 46 și 47 și jurisprudența citată), precum și Hotărârea din 30 mai 2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340).

⁶¹ A se vedea, recent, de exemplu Hotărârea din 18 februarie 2016, Finanmadrid (C-49/14, EU:C:2016:98). La punctul 48, Curtea observă că autonomia procedurală a statelor membre în privința *res iudicata* este supusă principiilor echivalenței și efectivității.

inteligibil», împrumutătorii sunt obligați să comunice consumatorilor informațiile financiare relevante pe care le au la dispoziție la momentul încheierii contractului, inclusiv datele macroeconomice relevante, și să explice efectele acestora asupra mecanismelor cursului de schimb.

4. În măsura în care măsurile legislative adoptate ulterior de statul membru nu au reușit să remedieze caracterul abuziv al clauzelor respective în ceea ce privește claritatea și transparența, astfel cum impune Directiva 93/13, compatibilitatea clauzelor contractuale cu obligațiile menționate trebuie determinată în raport cu data încheierii contractului.
5. Instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, compensând în acest fel dezechilibrul existent între consumator și împrumutător, în cazul în care dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop.”